

Projekt „ARVID – Bolji pristup pravima iz Direktive o žrtvama za osobe s invaliditetom“ provodi Hrvatski pravni centar u partnerstvu s Ministarstvom pravosuđa Republike Hrvatske, Pravobraniteljicom za osobe s invaliditetom (HR), Udrugom za podršku žrtvama i svjedocima (HR), Mirovnim inštitutom (SI) i Udrugom Altra (SI).

Hrvatska - Izvještaj za projekt

ARVID - Bolji pristup pravima iz Direktive o žrtvama za osobe s invaliditetom

Pregled sadržaja

1. Opis projekta	2
2. Ciljevi istraživanja.....	3
3. Metode istraživanja, uzorak i ispitanici	4
4. Rezultati	7
4. 1. Rezultati intervjua s osobama s invaliditetom.....	7
a. Opći podaci	8
b. U policiji.....	8
c. U državnom odvjetništvu	11
d. Na sudu.....	13
e. Druge službe	14
4. 2. Rezultati fokus grupa.....	15
4. 3. Rezultati upitnika za udruge	17
Anketno istraživanje udruga osoba s invaliditetom na nacionalnoj razini u RH o mogućnosti pružanja podrške žrtvama kaznenih djela i prekršaja provedeno je da bi odgovorilo na dva glavna pitanja:	17
a. Kapaciteti udruga.....	18
b. Optimalna uloga udruga u sustavu podrške	19
6. Preporuke.....	19

1. Opis projekta

Projekt "ARVID – Bolji pristup pravima iz Direktive o žrtvama za osobe s invaliditetom" financiran je od strane Europske unije putem Programa za pravosuđe, a provodi se u Hrvatskoj i Sloveniji. Koordinator projekta je Hrvatski pravni centar, a partneri su Ministarstvo pravosuđa i uprave RH, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (HR), Udruga za podršku žrtvama i svjedocima (HR), Mirovni inštitut (SI) i Udruga Altra (SI). Pravobranitelj za ljudska prava Republike Slovenije podupire projekt.

Namjera projekta je istražiti razinu sudjelovanja osoba s invaliditetom (dalje u tekstu: OSI) kao žrtava i svjedoka u kaznenopravnim postupcima, kao i moguće probleme koji ograničavaju njihovo potpuno sudjelovanje.

Rezultati istraživanja poslužit će za:

- formuliranje i zagovaranje boljih usluga podrške za osobe s invaliditetom, uključujući i sve potrebne prilagodbe; te
- razvoj znanja i alata koji će izravno služiti osobama s invaliditetom koje su žrtve kaznenih djela, i stručnjacima i institucijama zaduženima za osiguranje pomoći tim osobama u ostvarivanju prava koja im jamči Direktiva Europskog Parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PU (dalje u tekstu: Direktiva o žrtvama).

U projektu su predviđene sljedeće skupine aktivnosti:

1. Anketno istraživanje i intervjui s osobama s invaliditetom, te upitnik s predstavnicima udruga koje ih zastupaju radi identifikacije problema s kojima se ove osobe suočavaju u pristupu svojim pravima kao žrtava kaznenih djela, izrada Završnog izvještaja na temelju provedenih istraživanja i preporuka za unaprjeđenje sustava podrške žrtvama kaznenih djela koji su ujedno i osobe s invaliditetom,
2. Izrada informacijskih materijala za osobe s invaliditetom o tome kako ostvariti svoja prava kao žrtava kaznenih djela,
3. Moduli za obuku: (a) službenih dionika pravosudnog sustava zaduženih za pojedinačne aspekte ostvarivanja prava osoba s invaliditetom u svojstvu žrtava kaznenih djela; (b) predstavnika krovnih udruga osoba s invaliditetom i drugih organizacija koje pružaju potporu osobama s invaliditetom u ostvarivanju svojih prava temeljem Direktive o žrtvama. Bit će izrađeni i informacijski moduli i materijali koje će koristiti pravobraniteljske organizacije u HR i SI u informiranju službenih dionika o pravima osoba s invaliditetom u pravosudnim postupcima.
4. Zagovaračke aktivnosti, koje će uključivati međunarodnu konferenciju, konzultativne sastanke s relevantnim dionicima u Hrvatskoj i Sloveniji radi rasprave i usvajanja preporuka za unaprjeđenje sustava podrške žrtvama

kaznenih ili prekršajnih djela koji su ujedno i OSI te zalaganja za usvajanje poboljšanih politika i praksi vezanih uz pristup žrtava OSI pravima zajamčenim Direktivom o žrtvama, izradu informacijskih materijala, te njihovu diseminaciju u uključenim zemljama i u EU.

Kada je riječ o osobama s invaliditetom koje su žrtve kaznenih djela i prekršaja, nedostaju sveobuhvatni podaci na razini EU-a i država članica, uključujući Hrvatsku i Sloveniju. U Hrvatskoj su dostupni samo podaci o nasilju u obitelji, gdje je u 2016. godini evidentirano 92 OSI kao žrtve, što čini 0,74% od ukupnog broja žrtava. Tako nizak broj ukazuje na neadekvatno vođenje evidencije. Zbog nedostatka službene statistike nije moguće precizno procijeniti probleme s kojima se osobe s invaliditetom suočavaju u ostvarivanju svojih prava kao žrtve. U Europi ima oko 80 milijuna osoba s invaliditetom. Čak i ako bismo pretpostavili da je broj osoba s invaliditetom žrtvama kaznenih djela/prekršaja proporcionalan njihovoj učestalosti u općoj populaciji (iako postoje neki dokazi o višim stopama viktimizacije), potrebe ove skupine zaslužuju sustavni pristup. Smatra se da je ovo još važnije s obzirom na dobro dokumentirane prepreke s kojima se osobe s invaliditetom susreću u svim aspektima života. European Disability Forum (EDF) naglašava osiguravanje smislene i dostupne komunikacije, podrške i informacija kako bi se osiguralo učinkovito sudjelovanje svih osoba s invaliditetom u svim fazama sudskog postupka.

Ovim se projektom predlaže sustavni pristup poboljšanoj provedbi Direktive o žrtvama na predmetnu populaciju. Kao što je prethodno spomenuto, temeljna aktivnost bit će empirijsko istraživanje, kako bi se riješio problem nepostojanja gotovo bilo kakvih relevantnih podataka koji se odnose na sudjelovanje žrtava OSI u kaznenom i prekršajnom postupku u Hrvatskoj i Sloveniji. Ta analitička aktivnost ovoga projekta omogućit će popunjavanje praznine u podacima koja je bila jedna od važnih prepreka razvoju i usvajanju odgovarajućeg pristupa pružanju podrške i osiguranju pristupa pravosuđu žrtvama OSI u punoj provedbi Direktive o žrtvama.

2. Ciljevi istraživanja

U razdoblju od 1. ožujka 2020. do 1. travnja 2021. Hrvatski pravni centar proveo je anketno istraživanje i strukturirane intervju s osobama s invaliditetom koje su žrtve kaznenih djela, dvije fokus grupe te zaprimio osam ispunjenih upitnika udruga osoba s invaliditetom. Cilj istraživanja bio je istražiti razinu sudjelovanja osoba s invaliditetom kao žrtava i svjedoka u kaznenopravnim postupcima, kao i moguće probleme koji ograničavaju njihovo potpuno sudjelovanje. Anketiranje pozivatelja Nacionalnog pozivnog centra za žrtve kaznenih djela i prekršaja (NPC) provedeno je s ciljem ispitivanja zastupljenosti osoba s invaliditetom među žrtvama kaznenih djela i prekršaja.

Anketni upitnik poslužio je za uzorkovanje ispitanika za drugi dio istraživanja. Drugi dio istraživanja osmišljen je kao strukturirani intervju s osobama s invaliditetom radi identifikacije problema s kojima se ove osobe suočavaju u pristupu svojim pravima kao

žrtava kaznenih djela, i preporuka o njihovom otklanjanju. Zbog smanjenog broja ispitanika intervju u odnosu na planirano, kao dodatni izvor podataka o predmetu istraživanja, provedene su dvije fokus grupe s organizacijama civilnoga društva koje pružaju besplatnu pravnu pomoć općoj populaciji te s udrugama osoba s invaliditetom koje pružaju pomoć i podršku svojim članovima.

Kako je projektom i planirano, u okviru istraživanja provedeno je i intervjuiranje udruga koje zastupaju osobe s invaliditetom i to način da im je elektroničkom poštom poslan upitnik, koje su predmetne udruge ispunile i dostavile.

Upitnik za udruge zamišljen je kao komplementarni izvor informacija o položaju osoba s invaliditetom u pravosuđu i mogućim preprekama u njihovom ostvarivanju prava temeljem Direktive o žrtvama, ali i kao prilika za početak istraživanja moguće uloge tih organizacija u pružanju podrške žrtvama.

3. Metode istraživanja, uzorak i ispitanici

U razdoblju od 1. ožujka do 31. kolovoza 2020. godine, Nacionalni pozivni centar za žrtve kaznenih djela i prekršaja (NPC) provodio je anketiranje pozivatelja u sklopu projekta ARVID s ciljem ispitivanja zastupljenosti osoba s invaliditetom među žrtvama kaznenih djela i prekršaja. Anketni upitnik poslužio je za uzorkovanje ispitanika za drugi dio istraživanja. U tom razdoblju, NPC je zaprimio 597 poziva. Od 597 poziva, njih 66% (396) NPC-u je bilo upućeno od strane neposrednih žrtava, ciljane populacije za uključivanje u anketiranje u sklopu projekta ARVID. Od ukupno 597 zaprimljenih poziva, anketirano je njih 131 što iznosi 21,29%. Od ukupnog broja neposrednih žrtava kojima je NPC pružio podršku u zadanom razdoblju, anketirano je njih 33%.

Osobama koje su vodile razgovore je dopušteno da, kada procijene da postoji razlog zašto pozivatelja nije primjereno anketirati, to ne naprave, međutim, nužno je bilo da prilikom popunjavanja obrasca navedu razlog zbog kojeg pozivatelj nije anketiran. Najčešći razlog zbog kojeg pozivatelji u pojedinim pozivima nisu anketirani bio je taj što su već sudjelovali u anketi u nekom od ranijih poziva. Pozivatelji koji zovu više od jednom i učestali pozivatelji uvijek čine velik dio ukupnog broja poziva NPC-a, pa tako i u proteklom razdoblju. Druga najčešća skupina su pozivatelji koji nisu žrtve kaznenih djela i prekršaja. Tu se najčešće radi ili o učestalim pozivateljima koji zovu NPC, no nisu stranke u kaznenim niti prekršajnim postupcima, ali i o svjedocima, počiniteljima i pozivateljima koji zovu zbog pojedine informacije ili emocionalne podrške, a nisu žrtve.

Od ukupnog broja anketiranih pozivatelja, njih 70,99% (93) je izjavilo kako nema invaliditet niti oštećenje zdravlja, dok je njih 29,01% (38) izjavilo da ima. Najveći broj pozivatelja koji su se izjasnili kako imaju oštećenje zdravlja ili invaliditet su bili osobe s tjelesnim oštećenjima, dok je najmanje bilo onih s intelektualnim oštećenjima i oštećenjima sluha. Niti jedan pozivatelj nije imao oštećenje vida. U kategoriju „Ostalo“ unosili su se odgovori pozivatelja koji navode da imaju invaliditet ili oštećenje zdravlja, ali ne spadaju unutar ponuđenih kategorija. Takvi pozivatelji su odgovorili kako imaju

sljedeće probleme: „kronične probleme sa štitnjačom“, „artritis i kronične srčane probleme“, „kroničnu bolest koju pozivateljica nije željela imenovati“ i „leukemiju“.

Najveći broj pozivatelja koji su se izjasnili kao osobe s invaliditetom ili oštećenjem zdravlja, ali i kao žrtve kaznenog djela/prekršaja, žrtve su nasilja u obitelji. Navedeno nije neobično s obzirom na to da NPC najčešće kontaktiraju upravo žrtve prekršaja obiteljskog nasilja ili kaznenog djela nasilja u obitelji. Najveći broj pozivatelja koji su se izjasnili kao osobe s invaliditetom ili oštećenjem zdravlja te kao žrtve kaznenog djela/prekršaja (37), prijavio je policiji ili DORH-u kazneno djelo/prekršaj zbog kojeg je potražio pomoć NPC-a. Tek jedan pozivatelj u vrijeme poziva nije bio prijavio kazneno djelo/prekršaj.

Kako je cilj drugog dijela istraživanja bio provesti iscrpniji intervju s ispitanicima o njihovim iskustvima sudjelovanja u kaznenim/prekršajnim postupcima kao osoba s invaliditetom ili oštećenjem zdravlja, prikupljale su se i informacije o pozivateljima koji su bili voljni sudjelovati kao ispitanici u drugom dijelu istraživanja. Bilo je potrebno prikupiti telefonski broj pozivatelja koji su zainteresirani sudjelovati kako bi mogli stupiti u kontakt s njima i provesti intervju.

Na sudjelovanje u drugom dijelu istraživanja pristalo je tek 16% pozivatelja, odnosno 6 osoba, dok je njih 32 odbilo. Relativno nizak broj pozivatelja koji su pristali sudjelovati u drugom dijelu istraživanja može se dijelom pripisati djelokrugu i anonimnosti linije. Linija NPC-a je linija za žrtve kaznenih djela i prekršaja te su pozivatelji često u iznimnim emocionalnim stanjima, prestrašeni, nepovjerljivi i nerijetko preplavljeni situacijom u kojoj su se našli. Takvi su pozivatelji u pravilu "uronjeni" u vlastitu situaciju te se ne žele obvezati na ponovan kontakt. Osim toga, linija NPC-a pozivateljima nudi apsolutnu anonimnost što je mnogima ključno kod traženja pomoći te nisu voljni otkriti svoje podatke niti povratno stupiti u kontakt.

Uz uzorkovanje na temelju prethodno provedene ankete, ispitanici su se za drugi dio istraživanja regrutirali i putem Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom (POSI), svih Centara za socijalnu skrb (CSS) u Republici Hrvatskoj koji su kontaktirani posredstvom Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (nadležnog tijela za poslove socijalne skrbi), višekratnog kontaktiranja organizacija civilnog društva koje se bave problemima osoba s invaliditetom, kao i organizacija koje su članice Mreže podrške i suradnje žrtvama i svjedocima kaznenih djela. U razdoblju do 25. siječnja 2021. provedeno je 14 strukturiranih, dubinskih intervju. Prije provedbe intervju, 8 intervjuerki prošlo je dvosatnu online edukaciju o pravima žrtava kaznenih djela, ciljevima istraživanja i detaljno su upućeni u protokol za provedbu intervju. Nakon prvog kruga intervju, identificirane su neke nejasnoće u protokolu, prvenstveno vezane uz razumijevanje detalja kaznenog postupka od strane intervjuerki, koje su većinom edukacijsko-rehabilitacijskog usmjerenja i stručnjakinje su za provedbu intervju s osjetljivim skupinama, ali ne i pravnice. Zato je organiziran još jedan kratki trening sa stručnjakom za kazneno pravo. Svaki intervju je transkribiran, te je za svaki intervju pripremljen i detaljan izvještaj s opažanjima intervjuerki.

Odaziv na intervju je bio niži nego što je inicijalno planirano pa su provedene i dvije fokus grupe kako bi se popunile praznine u razumijevanju problema s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom koje su žrtve zločina.

Tijekom ožujka 2021. provedene su dvije fokus grupe, virtualno, sudjelovanjem putem rasprave:

- U prvoj fokus grupi, održanoj 19. ožujka 2021., sudjelovalo je pet predstavnika organizacija civilnog društva koje pružaju besplatnu pravnu pomoć općoj populaciji, uključujući i osobe s invaliditetom (OSI) – predstavnici Hrvatskog pravnog centra, Pravne klinike Pravnog fakulteta u Zagrebu, Centra za mirovne studije, Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek i organizacije SOS - Rijeka - centra za nenasilje i ljudska prava, koji su iznijeli iskustva i zapažanja iz svojih organizacija o temama i teškoćama povezanih s pristupom pravosuđu i pravima osoba s invaliditetom.
- U drugoj fokus grupi, održanoj 24. ožujka 2021., sudjelovalo je šest predstavnika organizacija civilnog društva koje pružaju pravnu pomoć i druge oblike podrške žrtvama koje su ujedno i osobe s invaliditetom – predstavnici iz Saveza društava multiple skleroze Hrvatske (SDMDH), Hrvatskog saveza udruga tjelesnih invalida (HSUTI), Udruge invalida rada Zagreb (UIR Zagreb) te Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH), koji su iznijeli svoja iskustva i zapažanja budući da se radi o organizacijama koji pružaju pomoć i podršku svojim članovima, isključivo osobama s invaliditetom.

Nadalje, u razdoblju provedbe istraživanja upućeni su u dva navrata putem elektroničke pošte upitnici udrugama osoba s invaliditetom kako bi se prikupili podaci o kapacitetima tih udruga osoba za moguće preuzimanje veće uloge u podršci žrtvama među njihovim korisnicima i za suradnju s drugim tijelima, institucijama i organizacijama koje su dijelom kaznenog i prekršajnog pravosuđa. Putem upitnika su se namjeravala saznati ključna pitanja, koja utječu na mogućnost osoba s invaliditetom da pristupe svojim pravima kao žrtve te kako bi se prikupili prijedlozi o tome što bi trebalo učiniti kako bi pravosuđe bilo bolje prilagođeno osobama s invaliditetom.

Upitnici su poslani 12 udruga osoba s invaliditetom na nacionalnoj razini te je ih osam dostavilo ispunjene upitnike, i to: Savez društava multiple skleroze Hrvatske (SDMSH), Hrvatski savez slijepih (HSS), Udruga invalida rada Zagreba (UIR Zagreb), Hrvatski savez gluhih i nagluhih (HSGN), Hrvatski savez gluhoslijepih osoba "Dodir", Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske – SOIH, Hrvatske udruge paraplegičara i tetraplegičara (HUPT) i Hrvatski savez udruga osoba s intelektualnim teškoćama (Savez OSIT).

4. Rezultati

Rezultati u okviru projekta provedenih istraživanja iznose se sljedećim redoslijedom: 4. 1. Rezultati intervjua s osobama s invaliditetom, 4. 2. Rezultati fokus grupa, 4. 3. Rezultati upitnika za udruge.

4. 1. Rezultati intervjua s osobama s invaliditetom

Projektom je bilo predviđeno da dio pozivatelja iz prve faze istraživanja (anketiranje pozivatelja Nacionalnog pozivnog centra za žrtve kaznenih djela i prekršaja) koji su identificirani kao osobe s invaliditetom i koje su sudjelovale u sudskim postupcima u svojstvu žrtava kaznenih djela ili prekršaja, ukoliko pristanu, sudjeluju kao ispitanici u drugom dijelu istraživanja koje se provodilo u obliku intervjua. Kao što je već ranije u izvještaju istaknuto, samo je 6 osoba pristalo sudjelovati u drugom dijelu istraživanja, ali samom intervjuu su se u konačnici odazvale samo 3 osobe.

Potom se pokušalo doći do dodatnog broja ispitanika putem osobnih kontakata s kojima je već uspostavljena suradnja, kontakata s predstavnicima udruga koje pružaju pomoć i podršku žrtvama i udruga koje zastupaju osobe s invaliditetom (nacionalnim i lokalnim), posredstvom Pravobraniteljice za osobe sa invaliditetom (POSI), kontaktiranjem SOS telefonske linije za žene s invaliditetom žrtve nasilja SOIH-a (Saveza udruga osoba s invaliditetom), zatim organizacija članica Mreže podrške za žrtve i svjedoke te su na koncu poslani upiti svim centrima za socijalnu skrb u Republici Hrvatskoj posredstvom Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne skrbi, Na ovaj je način uspostavljen kontakt s još 11 osoba s invaliditetom koje su sudjelovale u istraživanju kao ispitanice, i to 5 posredstvom POSI, 1 posredstvom Hrvatskog saveza gluhih i nagluhih (HSGN), 2 putem SOS telefona za žene s invaliditetom žrtve nasilja SOIH-a te 3 ispitanice iz Centra za socijalnu skrb Virovitica, Podružnice Obiteljski centar.

Naime, prilikom pokušaja pronalaska osoba koje bi bile voljne sudjelovati u drugom dijelu istraživanja, kao glavni problem se pokazala činjenica da i organizacije koje rade s ovom specifičnom skupinom (primjerice centri za socijalnu skrb) ne vode evidenciju podataka o korisnicima - OSI koji su bili žrtvama kaznenih djela ili prekršaja, već za takve korisnike imaju informacije koje saznaju sporadično, u okviru izvršavanja svojih javnih ovlasti.

Provedeno je 14 (od planiranih 20) strukturiranih intervjua s osobama s invaliditetom. 13 intervjua obavljeno je putem telefona ili video-veze, a 1 intervju obavljen je uživo. Ovakav je metodološki pristup bio nužan s obzirom da se ovaj dio istraživanja provodio u općepoznatim uvjetima epidemije. U nastavku se iznose rezultati provedenih intervjua. Izneseni rezultati praćeni su analizom pribavljenih podataka.

a. Opći podaci

Sve intervjuirane osobe ženskoga su spola (14). S obzirom na vrstu invaliditeta, 9 ispitanica izjavilo je da imaju tjelesna oštećenja, 1 osoba višestruki invaliditet, 1 osoba tjelesno oštećenje i psihosocijalno odnosno mentalno oštećenje/invaliditet, 1 osoba psihosocijalno odnosno mentalno oštećenje/invaliditet, 1 osoba oštećenje sluha, a 1 ispitanica izjavila je da se ne smatra osobom s invaliditetom. S obzirom na dob, 2 ispitanice u dobi su od 30 do 40 godina, 2 u dobi od 40 do 50 godina, 4 u dobi između 50 i 60 godina, 4 u dobi između 60 i 70 godina, 1 u dobi između 80 i 90 godina, a za 1 ispitanicu nema podataka o dobi. S obzirom na geografsku rasprostranjenost, 5 ispitanica s područja je Grada Zagreba i Zagrebačke županije, 3 s područja Virovitičko-podravске županije, po 1 s područja Varaždinske, Šibensko-kninske, Osječko-baranjske, Istarske i Primorsko-goranske županije. Za 1 ispitanicu nema geografskih podataka.

Intervjuirane osobe izjavile su da su bile žrtve kaznenih djela i prekršaja koji uključuju nasilje. Ocjena pravne kvalifikacije ponašanja kojem su bile izložene temelji se na izjavi same osobe (o tome radi li se o kaznenom djelu ili prekršaju), kao i na temelju opisa događaja koje su intervjuirane osobe dale. Na temelju dobivenih podataka, može se zaključiti da se u 8 slučajeva radilo o kaznenom djelu, a u 6 slučajeva o prekršaju. Istraživanje je obuhvatilo žrtve sljedećih kaznenih djela: prijetnje (2), tjelesne ozljede, pokušaja silovanja i ubojstva, teške tjelesne ozljede, obiteljskoga i seksualnoga nasilja, silovanja, obiteljskog nasilja i krađe. U odnosu na prekršaje, istraživanje je obuhvatilo žrtve obiteljskoga nasilja (6).

U 3 slučaja postupak nije pokrenut, odnosno policija nakon zaprimanja kaznene ili prekršajne prijave nije poduzela radnje radi daljnjeg vođenja postupka. Od ta tri slučaja, u jednom se slučaju radilo o prijavi kaznenog djela, a u dvama slučajevima o prijavi prekršaja obiteljskog nasilja. Čini se da je u sva ta tri slučaja policija zaključila da ne postoje osnove za vođenje odgovarajućih postupaka. U 5 slučajeva postupak je u tijeku, a u preostalim 6 slučajeva postupak je okončan.

b. U policiji

U 8 slučajeva žrtva je prvo kontaktirala policiju, u 1 slučaju policiju su pozvali susjedi, a u 2 slučaja članovi obitelji ispitanice (kćer i sin). U 2 slučaja ispitanica je prvo kontaktirala centar za socijalnu skrb, a u 1 od tih slučajeva i udrugu. U 1 slučaju ispitanica je prvo kontaktirala svoju odvjetnicu. Iz iznesenih podataka vidljivo je da je u velikoj većini slučajeva (11 od 14) policija prvo tijelo koje su ispitanice ili druge osobe (susjedi, članovi obitelji) kontaktirali uslijed nasilnog događaja. Samo u 3 slučaja prvo je kontaktirano neko drugo tijelo (centar za socijalnu skrb, udruga) ili osoba (odvjetnica).

U 7 slučajeva prvi kontakt policije i ispitanice događao se u policijskim prostorijama. U 5 slučajeva prvi je kontakt bio u domu ispitanice. U svim je tim slučajevima dom ispitanice ujedno bio i mjesto incidenta. U 2 slučaja se prvi kontakt događao na drugom (javnom) mjestu.

U 6 slučajeva je razgovoru policije i ispitanice, neovisno o tome gdje se razgovor odigravao, bila prisutna ispitanici bliska osoba (član obitelji, prijatelj, odvjetnik) kao potpora. U 7 slučajeva je ispitanica razgovarala s policijom bez prisutnosti osoba od povjerenja. U 1 slučaju razgovoru policije i ispitanice bila je prisutna osoba koja je izvršila nasilni čin prema ispitanici (suprug prilikom policijske intervencije u domu ispitanice u slučaju obiteljskog nasilja). Na temelju rezultata intervjua može se zaključiti da su policijski službenici omogućili ispitanicama da razgovoru, onda kada su ispitanice to željele, budu prisutne, kao potpora, i njima bliske osobe (osobe od povjerenja). Pri tom je nevažno mjesto održavanja razgovora (policijska postaja, dom ispitanice ili drugom mjesto).

Vezano uz pristup policijskim prostorijama, od 6 ispitanica koje su bile u prostorijama policije, njih 5 su izjavilo da nisu imale problema s pristupom policijskim prostorijama, dok su 2 izjavile da su imale problema. Jedna navodi da je imala otežan pristup prostorijama policije zbog većeg broja stepenica i odsutnosti prilaza za osobe s invaliditetom ili dizala, a druga da je imala problema s pristupom zbog većeg broja stepenica te da su joj dva policajca pomogla. Od onih koje nisu imale problema s pristupom policiji, jedna je navela da je to zbog toga što policijska postaja ima rampu za invalidska kolica. Iz dobivenih podataka možemo zaključiti da intervjuirane osobe nisu imale značajnijih problema s pristupom policijskim prostorijama, prije svega jer se značajan broj razgovora s policijskim službenicima odigravao u domu ispitanice ili drugom mjestu incidenta, ali i zbog toga što im je samima moguće kretati se stepenicama, kao i zbog toga što su prilikom pristupa policijskim prostorijama imale pomoć drugih osoba (pratnje ili policijskih službenika).

Ispitanice navode da su u 5 slučajeva od strane policijskih službenika obaviještene o pravima žrtava kaznenih djela i prekršaja, i to predajom pisane pouke o pravima. U preostalih 8 slučajeva ispitanice navode da nisu obaviještene o pravima, a u 1 slučaju je žrtva navela da se zbog šoka ne sjeća je li i o čemu obaviještena. Na temelju dobivenih podataka moguće je zaključiti da za neobavještavanje žrtava o pravima (8) postoji nekoliko razloga. U 3 slučaja se neobavještavanje o pravima može pripisati činjenici da su policijski službenici smatrali da ispitanica nije žrtva kaznenog djela ili prekršaja, i to zbog toga što se ne radi o takvom djelu. Budući da osoba, prema mišljenju policijskih službenika, nema status žrtve, nije postojala obveza da je policijski službenici obavijeste o pravima žrtve. U 1 slučaju je ispitanica o pravima žrtve obaviještena od strane svoje odvjetnice. Za preostalih 4 slučajeva moguće je samo spekulirati da problemi u vezi obavještavanja žrtve o pravima od strane policije mogu postojati u onim situacijama u kojima se kontakt žrtve i policije ne događa u policijskim prostorijama, već se radi o neplaniranim terenskim akcijama policije.

Vezano uz način na koje su obaviještene o pravima, od 5 ispitanica koje su odgovorile da su od strane policijskih službenika obaviještene o pravima žrtava, 4 su navele da je to

učinjeno predajom pisane pouke o pravima, bez daljnjih objašnjenja, a samo 1 navodi da je o pravima obaviještena i da su joj ona objašnjena kroz razgovor. 4 ispitanice su odgovorile da im pouka o pravima koju su im dali policijski službenici nije bila dovoljno jasna, i to 3 zbog toga što predaju pouke o pravima nisu pratila nikakva daljnja objašnjenja, a 1 zbog toga jer se nalazila u stanju šoka. 1 ispitanica je navela da joj je sve bilo jasno. Radi se o ispitanici koja je o pravima obaviještena kroz razgovor s policijskim službenicima.

Tijekom razgovora s policijom, neovisno o tome je li se događao u policijskoj postaji, domu ispitanice ili na drugom mjestu, 6 ispitanica je koristilo pravo na pratnju osobe od povjerenja. Uz to pravo, jedna je ispitanica ostvarila i pravo na opunomoćenika (odvjetnika), a tijekom razgovora s policijom pružena joj je i medicinska i psihološka pomoć.

10 ispitanica je odgovorilo da su tijekom razgovora mogle postavljati pitanja policijskim službenicima, a 9 ih je to i činilo. 3 ispitanice nisu dale jasan odgovor na ovo pitanje, a 1 je navela da se ne zbog šoka ne sjeća razgovora s policijskim službenicima. Od 9 ispitanica koje su postavljale pitanja policijskim službenicima, 4 su izjavile da su na postavljena pitanja dobile zadovoljavajuće odgovore, a preostale su izjavile da nisu dobile odgovore.

4 ispitanice su navele da su ih policijski službenici pitali trebaju li dodatnu zaštitu tijekom postupka, osjećaju li se sigurno, trebaju li dodatnu psihološku ili drugu medicinsku pomoć, njih je 9 navelo da ih policijski službenici o tome nisu pitali, a 1 da se ne sjeća (zbog šoka) detalja razgovora s policijom. 3 su navele da im dodatne zaštitne mjere nisu ponuđene iako su same kazale da se ne osjećaju sigurno. Od 4 ispitanice kojima su policijski službenici ponudili dodatne zaštitne mjere, 2 su odbile, 1 je dobila dodatne zaštitne mjere (policijsku pratnju i psihijatrijsku i medicinsku pomoć), a 1 nije dala jasan odgovor.

9 ispitanica je izjavilo da ih policijski službenici nisu uputili na odjel ili udrugu za podršku žrtvama. Od njih 9, 1 je izjavila da je za to pravo znala od prije, 1 da je to samoinicijativno istražila, a 1 da ju je uputio centar za socijalnu skrb. 2 ispitanice su izjavile da su dobile popis s udrugama za pomoć žrtvama, ali bez daljnjih uputa ili objašnjenja od strane policijskih službenika. 1 ispitanica je izjavila da je, osim što je dobila popis, i dodatno ukazano na to pravo, a 1 je izjavila da su je policijski službenici uputili na udruge za pomoć žrtvama. 1 ispitanica je izjavila da se zbog šoka ne sjeća detalja razgovora s policijom.

2 ispitanice izjavile su da im je policija ponudila mogućnost da svjedoče iz svojega doma, 8 ih je izjavilo da im da mogućnost nije ponuđena, 2 su izjavile da su s policijskim službenicima razgovarale u svojem domu, 1 je izjavila da se ne sjeća, 1 da se ne sjeća pojedinosti razgovora s policijom (zbog šoka), ali da je svjedočila na sudu.

3 ispitanice izjavile su da su se izjasnile o tome žele li koristiti pravo da sudjeluju u kaznenom postupku kao oštećenici. 9 ih je izjavilo da se o tome nisu izjasnile, a 2 su izjavile da se ne sjećaju. Od 9 koje su izjavile da se o tome nisu izjasnile, 4 su izjavile da ih policijski službenici nisu niti informirali o tome da imaju pravo sudjelovati kao oštećenici u kaznenom postupku.

Općenito govoreći, ispitanice su zadovoljne odnosom policijskih službenika prema njima. 3 su izjavile da su izrazito zadovoljne, 5 da su zadovoljne, 1 da je imala različita iskustva ovisno o tome o kojem se policijskom službeniku radilo, a 3 da su nezadovoljne odnosom policijskih službenika prema njima, dok 2 nisu dale jasan odgovor na ovo pitanje. 4 su izjavile da su im policijski službenici izašli ususret s obzirom na njihov invaliditet, 3 da za time nije bilo potrebe, a 1 da nisu, dok ostale nisu dale jasan odgovor na ovo pitanje.

U odnosu na ono što nisu dobile od policijskih službenika, a voljele bi da jesu, ispitanice su iskazivale o različitim stvarima, od kojih su neke konkretne (informaciju o tome da je počinitelj izašao iz istražnog zatvora, informacije o daljnjem tijeku postupka), a neke općenite te se odnose na suosjećanje, razumijevanje, osjećaj sigurnosti i podrške.

c. U državnom odvjetništvu

Od 14 ispitanica, samo ih je 5 imalo iskustvo s državnim odvjetništvom. Nekoliko je mogućih razloga za to. Moguće je da se predmet još uvijek nalazi u fazi policijskog postupanja (postoji 1 takav predmet), ili da je policija zaključila da prijavljeno djelo nije niti kazneno djelo niti prekršaj (postoje 3 takva slučaja), ili da ispitivanja žrtve nije uopće poduzimano kao dokazna radnja prije podizanja optužnice (o tome ne postoji podaci), ili da je državni odvjetnik poduzimanje te radnje povjerio istražitelju (postoji 1 takav predmet). U posljednje navedenom slučaju je ispitanica u državnom odvjetništvu razgovarala samo s pravosudnim policajcem i portirkom kod kojih se informirala o pravu na uvid u spis predmeta.

4 ispitanice u državno su odvjetništvo došle u pratnji, a 1 je došla sama. 3 ispitanice došle su u pratnji bliskih osoba, a 1 u pratnji odvjetnika i socijalnog radnika.

3 ispitanice navele su da nisu imale problema s pristupom prostorijama državnog odvjetništva, 1 nije dala odgovor, a 1 je navela da je imala problema “zbog većeg broja stepenica i odsutnosti dizala ili prilaza za osobe s invaliditetom”. Razgovor s ispitanicama vodio je državni odvjetnik, a pored njega u prostoriji se nalazio i zapisničar. U 1 slučaju u prostoriji se nalazila i medicinska sestra “jer mi je šećer varirao i bojali su se da ne padnem u komu, pa je bila medicinska sestra cijelo vrijeme sa mnom”. 1 ispitanica navela je da je razgovor sniman kamerom, 1 je navela da misli da je razgovor sniman kamerom jer se vodio u prostoriji u kojoj su se nalazile kamere, 2 su izjavile da razgovor nije sniman kamerom, 1 je navela da se ne sjeća pojedinosti razgovora.

2 ispitanice izjavile su da im od strane državnog odvjetnika nisu pitane jesu li im potrebne dodatne zaštitne mjere, ali da su same tražile takve mjere za koje su im u državnom odvjetništvu kazali da ih nije moguće izreći. 1 je izjavila da nije pitana u vezi dodatnih zaštitnih mjera, 1 je izjavila da joj je pružena medicinska pomoć, a 1 da se ne sjeća pojedinosti razgovora.

2 ispitanice izjavile su da su od državnog odvjetništva dobile informacije o svojim pravima (državni odvjetnik je žrtvi pročitao te potom na papiru priložio prava koja ostvaruje kao i popis udruga za pomoć i podršku kojima se može obratiti, "Meni je taj državni odvjetnik objasnio sva prava i rekao u slučaju da vama šta bude ili da se desi, da ih mogu nazvati i da će oni obavještavati mene"). 2 ispitanice izjavile su da nisu bile obaviještene o svojim pravima ("samo su tražili iskaz o tome što se dogodilo te da će razmotriti navedeno, a o daljnjim koracima biti će obavještena"), a 1 je navela da se ne sjeća pojedinosti razgovora.

3 ispitanice izjavile su da nisu od državnog odvjetnika obaviještene o tome da imaju pravo u postupku sudjelovati kao oštećenici, a 2 su izjavile da se ne sjećaju. U skladu s tim, jedna od njih izjavila je da je "predlagala dokaze sucu, ali nije znala da to može predložiti državnom odvjetniku".

U vezi s korištenjem prava žrtve u postupku pred državnim odvjetnikom, 3 ispitanice izjavile su da nisu koristile nikakva prava, 1 je izjavila da je koristila pravo na medicinsku pomoć, a 1 da se ne sjeća pojedinosti razgovora.

U odnosu na ukupni odnos državnog odvjetništva prema njima, iskustva ispitanica su različita. 1 ispitanica izrazito je zadovoljna odnosom državnog odvjetnika prema njoj ("On je uvažavao moj invaliditet, on je meni bio i pomogao i tražio ako treba da će zvati još neko pojačanje. Dala bih ocjenu 10"). 2 su nezadovoljne odnosom državnog odvjetnika prema njima (jedna jer joj je rečeno da samo ispriča što se dogodilo i je li to tako kako tu piše te zato jer joj nisu izašli u susret s obzirom na invaliditet, druga jer smatra da joj nisu pokušali izaći u susret s obzirom na invaliditet). 1 je zadovoljna ljubaznošću, ali ne i podrškom koju je dobila od državnog odvjetnika (prilikom svakog pokušaja prikupljanja informacija, žrtva ističe da nije dobila potrebne odgovore te da nije obaviještena o puštanju počinitelja iz zatvora), a 1 je izjavila da su sve službene osobe s kojima se susrela tijekom postupka "dobri ljudi".

1 ispitanica bi voljela da je ostvarila pravo na zaštitu te da su je informirali o trenutku kada je počinitelj pušten iz zatvora, a 1 smatra da joj državni odvjetnik nije dao niti jednu potrebnu informaciju. 2 nisu izjavile da postoji nešto što joj u državnom odvjetništvu nisu rekli, a voljela bi da jesu, a 1 da se ne sjeća pojedinosti razgovora.

d. Na sudu

Od 14 ispitanica, samo ih je 5 imalo iskustva u postupku pred sudom kao žrtve kaznenog djela ili prekršaja. I ovdje je u osnovi moguće ponuditi ista objašnjenja kao i u odnosu na ograničeno iskustvo ispitanica u vezi s postupkom pred državnim odvjetnikom - ili je u ranijoj fazi postupka zaključeno da prijavljeni događaj nije kazneno djelo ili prekršaj ili postupak još uvijek nije ušao u fazu postupanja pred sudom. Od 5 ispitanica, 1 je na sud došla sama, a 4 su došle u pratnji bliskih (kćer i muž, otac, sin) ili stručnih (odvjetnica i medicinska sestra) osoba. Na temelju dobivenih odgovora nemoguće je zaključiti jesu li bliske i stručne osobe koje su bile u pratnji ispitanica samo dopratile ispitanice do suda ili su u postupku pred sudom sudjelovale u ulozi osoba od povjerenja (ili opunomoćenika u slučaju odvjetnice). Od 5 ispitanica koje su imale relevantno iskustvo, 2 su navele da nisu imale problema s fizičkim pristupom sudu, 1 je navela da je imala problema (fizička je podrška bila nužna prilikom svakog posjeta sudu s obzirom da žrtva ističe da je imala paralizu), a 2 ispitanice nisu dale jasan odgovor na ovo pitanje.

Sve su ispitanice koje su imale relevantno iskustvo (5) iskazivale na raspravi u ulozi svjedoka kaznenog djela ili prekršaja. Iskustvo svjedočenja na raspravi za ispitanice je bilo različito. Iz dobivenih se odgovora može zaključiti da su 4 ispitanice iskazivale na uobičajen način na raspravi, dok je 1 ispitanica iskaz davala putem audio-video uređaja (nije bila fizički prisutna u sudnici prilikom davanja iskaza). 1 je ispitanica iskazala da je prilikom davanja iskaza u sudnici bio prisutan i počinitelj djela. 1 je ispitanica iskazala da prilikom davanja iskaza počinitelj nije bio prisutan u sudnici, ali da je, nakon šta je završila s davanjem iskaza, pozvan u sudnicu. 1 ispitanica navela je da je "saslušanje za nju bilo teško iskustvo, ostala je zatečena i bilo joj je teško opisati događaje" te da joj iskustvo "nije bilo ugodno, ali smatra da je važno da je rekla istinu".

1 ispitanica (od 5 s relevantnim iskustvom) navela je da u postupku pred sudom nije bila obaviještena o svojim pravima, 3 su navele da su bile obaviještene (od kojih je jedna iskazala da joj je sutkinja "dala sve informacije koje su tada postojale, da imam prava i sve, odlična je bila sutkinja"), a 1 je navela da se ne sjeća. U odnosu na podudarnost između prava o kojima su informirane u postupku pred policijom i državnim odvjetništvom te postupku pred sudom, od 3 ispitanice koje su dale odgovor, 2 su navele da su informacije bile u visokom postotku podudarne (jedna je navela kako smatra da se informacije od suca, policije i državnog odvjetnika podudaraju 95%, dok je druga kazala da nije bilo razlika u dobivenim informacijama), dok 1 nije dala jasan odgovor (identificira prava koja joj je sudac dao kao vrlo štura, a prava koja su joj dali policijski službenici se teško prisjeća zbog šoka kojeg je nedavno proživjela).

2 ispitanice (od 5 s relevantnim iskustvom) su navele da od suda nisu dobile informaciju o pravu da u postupku sudjeluju kao oštećenice, 2 nisu dale jasan odgovor na postavljeno pitanje, a 1 je iskazala da je sudac spomenuo da ima pravo aktivno sudjelovati u postupku kao oštećenik, ali nije opširnije objasnio što znači.

U odnosu na ukupno iskustvo postupka pred sudom, 3 ispitanice (od 5 s relevantnim iskustvom) su iskazale nezadovoljstvo ("Osjećala sam se grozno. Nije pitala događaj zbog kojeg je zvana policija nego mi je samo rekla jel znam da mogu krivično odgovarati zbog lajanja pasa. (...) Ma nije mi dala pričat. Imala sam osjećaj da nemam pravo glasa. (...) Jer kad je kao taj dan završilo ročište, onda je rekla nek potpišemo, ja sam rekla pročitajte mi da vidim šta potpisujem, a ona mi je kazala da se nema se tu šta čitati i da valjda znam šta sam rekla." Druga je žrtva navela da su službenici na samom početku postupka pokazivali empatiju koja je kasnije iščeznula. Treća je iskazala da ukupno gledano nije zadovoljna iskustvom sudskog postupka i odnosom sudskih službenika prema njoj, prvenstveno zbog duljine trajanja postupka. 1 je ispitanica navela da je izrazito zadovoljna odnosom sutkinje prema sebi ("10, isto 10. Što se tiče toga, oni su bili ljubazni prema meni i sve što sam tražila i pitala, dali su mišljenje i uputstva i sve. Tako da su bili super."). 1 je ispitanica iskazala zadovoljstvo, ali ga nije detaljnije elaborirala.

3 su ispitanice (od 5 s relevantnim iskustvom) navele da ne smatraju da im je sud izašao u susret s obzirom na njihov invaliditet, 1 je navela da smatra da su joj izašli u susret, a 1 nije dala jasan odgovor.

e. Druge službe

Od 14 ispitanica, njih 8 je navelo da ih niti policija, niti državno odvjetništvo, niti sud nisu uputili na službe podrške. 2 su navele da su bile upućena na službe podrške, ne precizirajući od koga, 2 da ih je policija uputila na službe podrške (jedna na udrugu kojoj se obratila, a druga je navela da je od policije dobila papir s popisom svojih prava i službi kojima se može obratiti te da je samoinicijativno nazvala službu za socijalnu skrb), a preostale 2 da ih je na određene službe uputio centar za socijalnu skrb (jednom na obiteljski centar, a drugi put na psihološku pomoć).

Neovisno o tome što su u niskom postotku od nadležnih tijela dobile informacije o dostupnim službama, čak se 10 (on intervjuiranih 14) ispitanica obratilo nekome za pomoć i podršku vezano uz činjenicu da su bile žrtve kaznenog djela ili prekršaja. Ispitanice (10) su se obratile sljedećim službama: odjelu na ispitaničinom radnom mjestu koji se bavi psihološkom pomoći, Centru za mir i nenasilje (koji je ispitanica sama pronašla preko interneta), odjelu za pomoć žrtvama pri županijskom sudu, Ministarstvu pravosuđa (vezano uz novčanu naknadu), Autonomnoj ženskoj kući, privatnoj psihijatrijskoj ordinaciji, udruzi B.a.B.e, udruzi u K. (s ciljem dobivanja pravne pomoći), centru za socijalnu skrb (3 ispitanice), udruzi na T. (uglavnom se radilo o humanitarnoj pomoći), udruzi distrofičara, Hrvatskom pravnom centru, pučkom pravobranitelju, Pravnoj klinici Pravnog fakulteta u Zagrebu, obiteljskom centru. U navedenim službama ispitanicama su pruženi različiti oblici pomoći: psihološka, emocionalna, humanitarna, pravna, smještaj u sigurnu kuću, obiteljsko savjetovanje. Ispitanice iznose i različitu razinu (ne)zadovoljstva pomoći i podrškom koja im je pružena na različitim mjestima.

U odnosu na upućivanje na specijalizirane službe za podršku, od 14 ispitanica, samo su 2 iskazale da su upućena u takve službe, i to od strane centara za socijalnu skrb. U jednom se slučaju radio o upućivanju na podršku za žrtve nasilje, a u drugom na psihološku pomoć. Niti jedna od ispitanica nije se obratila Nacionalnom pozivnom centru.

2 ispitanice obratile su se udrugama za osobe s invaliditetom (udruzi distrofičara i udruzi u kojoj je ispitanica zaposlena). 3 ispitanice navele su da su se obratile pravobraniteljici za osobe s invaliditetom. 1 ispitanica istaknula je značajnu pomoć Portala za osobe s invaliditetom (IN Portal). 1 ispitanica istaknula je da se nije obraćala takvim udrugama jer nema dobrih iskustava s lokalnom udrugom za osobe s invaliditetom.

U odnosu na uloge koje bi udruge za osobe s invaliditetom mogle imati, ispitanice su iznosile različite ideje: pravnu podršku, savjetodavnu (2), psihološku, detaljnije obavijestiti žrtve koje su OSI o njihovim pravima tijekom postupka (2), osobito o postojanju Nacionalnog pozivnog centra i Odjela za podršku žrtvama i svjedocima, koordinaciju različitih tijela, angažiranje osobe od povjerenja, privremenog smještaja u slučajevima obiteljskog nasilja.

U odnosu na poboljšanje institucionalnog informiranja osoba s invaliditetom o njihovim pravima kada su žrtve kaznenih djela ili prekršaja, ispitanice su iznosile različite ideje: bolje umrežavanje institucija i njihovu međusobnu koordinaciju (a ne da OSI koja ja žrtva kaznenog djela komunicira sa svakom institucijom posebno), besplatno ili sufinancirano pravno savjetovanje, edukacija iz znakovnog jezika, psihološka i pravna pomoć.

4. 2. Rezultati fokus grupa

S obzirom na to da je održano 14 od planiranih 20 intervjua osoba s invaliditetom, odlučeno je da se broj intervjua koji nedostaje nadomjesti dvjema fokus grupama, kako bi se neizravnim putem prikupili podaci od predstavnika organizacija civilnog društva koje pružaju besplatnu pravnu pomoć ili drugu vrstu pomoći i podrške posebno osobama s invaliditetom i općoj populaciji. Smatra se kako osoblje tih organizacija također raspolaže informacijama o položaju osoba s invaliditetom, koje su ujedno i žrtve kaznenih ili prekršajnih djela, te mogu doprinijeti stvaranju uvida u predmet ovoga istraživanja. U formatu fokusnih grupa saznala su se njihova iskustva koja proizlaze iz njihove pomoći koju pružanju osobama s invaliditetom koje su ujedno i žrtve, i na taj način su se ujedno prikupile i informacije o potencijalnim problemima i poteškoćama s kojima se te osobe susreću u sudskim i prekršajnim postupcima, kao i možda razlozima njihove nespremnosti da izvijeste o tome.

Održane su dvije fokus grupe u ožujku 2021. godine. Obje su održane u online okruženju. Na prvoj su fokus grupi sudjelovali predstavnici udruga koje se bave pružanjem besplatne pravne pomoći općoj populaciji. Na toj je fokus grupi sudjelovalo 5 predstavnika takvih udruga. Druga fokus grupa okupila je predstavnike udruga osoba s invaliditetom. Na toj je fokus grupi sudjelovalo 6 predstavnika takvih udruga.

Rezultati prve fokus grupe mogu se sažeti na sljedeće. Udruge koje se bave pružanjem besplatne pravne pomoći općoj populaciji imaju malo iskustva u radu s osobama s invaliditetom i ne vode posebne evidencije o tome jesu li osobe koje im se obraćaju za pomoć OSI. Saznanja o tome da je osoba koja im se obraća OSI imaju samo ako im sama osoba na to ukaže ili ako je problematika u vezi koje im se osoba obraća vezana uz probleme osoba s invaliditetom (osobna invalidnina, invalidska mirovina i sl.). Neki smatraju da same OSI u kontaktu s ovim udrugama svoj invaliditet ne smatraju okolnošću koju bi bilo potrebno posebno isticati. S obzirom na udio OSI u općoj populaciji i na broj OSI koje im se obraćaju za pomoć, može se zaključiti da se OSI razmjerno značajno manje obraćaju ovim udrugama, što može upućivati ili na socijalnu isključenost OSI ili na njihovu upućenost primarno na udruge koje se bave isključivo problemima te populacije. Dodatna okolnost koja je prisutna kod OSI, a koja može odvrćati te osobe od obraćanja različitim udrugama koje pružaju pravnu ili neku drugu pomoć je i ovisnost tih osoba o počiniteljima kaznenih djela ili prekršaja na njihovu štetu.

Vezano uz načine na koje bi se OSI koje su žrtve kaznenih djela ili prekršaja moglo potaknuti da se koriste svojim zagarantiranim pravima, ukazano je na sljedeće: informiranje OSI, ali i educiranje stručnjaka raznih profila koji dolaze u kontakt s OSI. Ta bi edukacija trebala obuhvatiti znanja o OSI, ali i znanja o pravima žrtava kaznenih djela i prekršaja. OSI koje krenu u ostvarivanje svojih prava znaju biti obeshrabrene neodgovarajućim pristupom policijskih, pravosudnih ili stručnjaka sustava socijalne skrbi, u čijoj se podlozi nalazi nerazumijevanje specifičnih problema s kojima se ova populacija ljudi suočava. Vezano uz postojeće načine na koji se žrtve kaznenih djela, pa i OSI, informiraju o svojim pravima, istaknuto je da se u postupanju policijskih tijela uobičajila praksa informiranja žrtava o njihovim pravima, i to predajom pisane pouke o pravima. Kao dobrodošla, istaknuta je praksa informiranja žrtava o udrugama koje pružaju pomoć i podršku žrtvama, a dostupne su na području na kojem žrtva živi. Kao na nedostatak takve prakse, ukazano je da se prava koja žrtve imaju žrtvama ne objašnjavaju na njima razumljiv način od strane policijskih službenika, ali i da se taj nedostatak može nadoknaditi kroz kontakt žrtve s udrugama. Istaknuto je da je najveći napredak vezano uz postupanje sa žrtvama uočen upravo u praksi policijskih tijela te da policijski službenici iskazuju najveću kooperativnost u vezi edukacija o pravima žrtava kaznenih djela. Istaknuto je da su problemi s kojima se suočavaju žrtve kaznenih djela i prekršaja još izraženiji kada se radi o OSI.

Druga fokus grupa pokazala je da ni ova vrsta udruga nema puno iskustava sa OSI koje su žrtve kaznenih djela ili prekršaja, što znači da se OSI koje su žrtve rijetko javljaju ovim udrugama u vezi problematike vezane uz činjenicu viktimizacije. Iako se rijetko javljaju, neka iskustva govore o tome da su OSI često žrtve kaznenih djela i prekršaja, i to od strane njima bliskih osoba i da je tamna brojka kod kriminaliteta na štetu OSI veća nego u općoj populaciji. Budući da su OSI u pravilu ekonomski i na drugi način ovisne o pomoći bliskih osoba, rijetko se odlučuju na prijavljivanje takvih djela kada su počinitelji njima bliske osobe. Neka iskustva govore da je i bliža okolina OSI svjesna da su izložene nasilju, ali nije spremna ništa u vezi s tim poduzeti, i to zbog činjenice da je OSI žrtva u potpunosti ovisna

o nasilniku (stvara se krug šutnje, koji se razotkriva nakon smrti nasilnika). Ukazano je i na problem negativne autopercepcije OSI - budući da smo OSI, postoji određena razina neugodnosti i nasilja za koje je očekivano da ga pretrpimo. Čak i kada se jave udrugama, rijetko se odlučuju na prijavljivanje nasilja nadležnim tijelima. Iskustva jedne udruge govore da je od ukupnog broja OSI koje su im se javile u vezi činjenice da su bile izložene obiteljskom nasilju, samo jedna trećina nasilje prijavila nadležnim tijelima, i to policiji ili centru za socijalnu skrb. Specifičnost obiteljskog nasilja kod OSI jest da se u krugu počinitelja ne nalaze one osobe koje su uobičajeni počinitelji tih kaznenih djela i osobito prekršaja u općoj populaciji (intimni partneri), već da je krug počinitelja značajno širi, i uključuje i druge bliske srodnike. OSI su često izložene ekonomskom nasilju od njima bliskih osoba jer im se neopravdano uskraćuje mogućnost raspolaganja sredstvima koja primaju na temelju svojeg invaliditeta. Ukazano je na dobru praksu policije koja se ogleda u tome da na teren, u slučaju prijave za obiteljsko nasilje, izlaze policijski službenici oba spola. Istodobno je ukazano i na neprihvatljivu praksu prijavljivanja obaju partnera za remećenje javnog reda i mira, iako je u podlozi takvog sukoba nasilje kojem je ženska osoba izložena od strane osobe muškoga spola. Ukazano je i na daljnje probleme u praksi koji se ogledaju u neuzimanju u obzir invaliditeta osobe kao relevantnog čimbenika prilikom donošenja odluka od strane nadležnih tijela. Tako je u jednom slučaju nasilnik izdvojen u prizemlje kuće, a žrtva koja je OSI koja se kreće u pomoć kolica je nastavila život u prostoru na katu kuće, čime joj je u ovom slučaju u potpunosti onemogućen pristup vanjskom svijetu i zadovoljenje svih onih elementarnih životnih potreba koje su s tim povezane.

U odnosu na iskustva s institucijama, istaknuto je da je najviše spremnosti za promjene pokazala policija. Istodobno se sustav socijalne skrbi pokazao dosta nespremnim za poboljšanje postojećeg stanja, kao i institucije pravosuđa (državno odvjetništvo, sudovi). Istaknuta je dobra praksa obavještavanja žrtava o njihovim pravima od strane policije kroz dostavu pisane pouke o pravima. Istaknuta je potreba edukacije svih službenika koji dolaze u kontakt s osobama s invaliditetom vezano uz činjenicu da su bile žrtve kaznenih djela ili prekršaja.

4. 3. Rezultati upitnika za udruge

Anketno istraživanje udruga osoba s invaliditetom na nacionalnoj razini u RH o mogućnosti pružanja podrške žrtvama kaznenih djela i prekršaja provedeno je da bi odgovorilo na dva glavna pitanja:

1. Kakvi su kapaciteti udruga osoba s invaliditetom, a koji bi mogli biti iskorišteni za pružanje podrške korisnicima koji su žrtve kaznenih djela i prekršaja; i
2. Kakva je optimalna uloga tih udruga u sklopu nacionalnog sustava pomoći i podrške žrtvama kaznenih djela i prekršaja.

a. Kapaciteti udruga

Kada je riječ o generalnom kapacitetu udruga, rezultati ankete pokazuju da one posjeduju znatne kapacitete za zastupanje i pružanje usluga svojim korisnicima, prvenstveno pomoći u ostvarenju statusnih prava, zdravstvene zaštite i njege, te psihosocijalne podrške i pomoći. Kapaciteti udruga koji se čine najrelevantnijima za njihovu moguću buduću znatniju ulogu u osiguranju pristupa pravima po Direktivi o žrtvama za osobe s invaliditetom su sljedeći:

i. Mogućnost izravnog kontakta s populacijom osoba s invaliditetom. Već samo organizacije koje su sudjelovale u anketi okupljaju zajedno 95 područnih organizacija, a izravno je u njih učlanjeno 17.224 osoba s invaliditetom. Ta ih činjenica stavlja u jedinstvenu poziciju po kojoj mogu služiti kao vrlo učinkovit kanal komunikacije s ovom populacijom, i u smislu informiranja osoba s invaliditetom, i u smislu istraživanja. Naime, ostale organizacije ili institucije iz područja pravosuđa i sustava pomoći i podrške žrtvama kaznenih djela ne prikupljaju podatke o mogućem invaliditetu svojih klijenata, pa nisu u stanju formulirati i provoditi na dokazima zasnovanu javnu politiku, ali ni formulirati programe koji bi bili usmjereni uvođenju prilagodbi koje bi omogućile osobama s invaliditetom da pristupe svojim pravima na jednak način.

ii. Dobro poznavanje opće situacije i specifičnih pitanja s kojima se susreću pojedinačne skupine osoba s invaliditetom, kao i regulatornog, institucionalnog i provedbenog okvira namijenjenog izjednačavanju njihovih mogućnosti. To je vidljivo iz kataloga aktivnosti kojima se bave, usluga i podrške koje pružaju korisnicima, profila suradnika koje zapošljavaju, te kataloga organizacija, institucija i tijela s kojima surađuju. U svojstvu nositelja ovih znanja, anketirane organizacije predstavljaju ključne partnere u formuliranju i provedbi procedura i programa namijenjenih osobama s invaliditetom, pa time i one namijenjene njihovom jednakom pristupu pravima žrtava kaznenih djela i prekršaja.

iii. Udruge osoba s invaliditetom prepoznate su od strane tijela javne vlasti i drugih javnih organizacija i institucija kao legitimni predstavnici svojih korisnika. To je vidljivo iz kataloga organizacija i institucija s kojima surađuju, i iz činjenice da su gotovo potpuno financirane iz javnih izvora financiranja. Ovakav položaj im olakšava obavljanje poslova iz njihovog uobičajenog djelokruga, ali i dobru pregovaračku poziciju u novim pitanjima od interesa za osobe s invaliditetom, uključujući i njihov pristup pravosuđu i pravima kao žrtava.

iv. Pritom kao ograničavajući faktor ipak treba spomenuti i činjenicu da su anketirane organizacije povijesno i po svojem habitusu i strukturi usmjerene najvećim dijelom na pomoć u rješavanju statusnih pitanja, pitanja vezanih za zdravstvenu zaštitu i njegu, te na pružanje psihosocijalne pomoći i podrške osobama s invaliditetom. Proširivanje njihove uloge na netradicionalna područja zahtijevat će zagovaranje, znatnije ulaganje u razvoj kapaciteta, i vrijeme potrebno za prilagodbu.

b. Optimalna uloga udruga u sustavu podrške

U drugom dijelu istraživanja prikupili smo podatke na temelju kojih možemo zaključiti koja je optimalna uloga udruga OSI u sklopu nacionalnog sustava pomoći i podrške žrtvama kaznenih djela i prekršaja. Odgovori anketiranih organizacija pokazali su da:

(i) Pola anketiranih organizacija izjavilo je da ima bilo kakvo iskustvo s pružanjem pomoći i podrške žrtvama kaznenih djela. Ipak, velika većina (7 od 8) njih je izrazila sklonost proširenju svoje djelatnosti i na ovo područje.

(ii) Sve organizacije svoju ulogu vide u informiranju korisnika o njihovim pravima i postojećoj podršci, a gotovo sve (7 od 8 anketiranih) u upućivanju korisnika u sustav podrške, odnosno u druge organizacije specijalizirane za pružanje pomoći i podrške žrtvama kaznenih djela i prekršaja. U skladu s potrebama populacije koju predstavljaju, spremni su pružiti i pomoć u osiguranju ključnih prilagodbi: pomoći u osiguranju mobilnosti i pomoći u komuniciranju. Manji broj organizacija (3 od 8) izrazio je spremnost da pruži podršku korisnicima tako što će osigurati osobu od povjerenja koja će ih pratiti u policiju, odvjetništvo i na sud.

(iii) Kada je riječ o upućivanju korisnika, organizacije izvještavaju većinom o upućivanju u službene organizacije i institucije, povezane s osiguranjem statusa, medicinskom i psihosocijalnom podrškom. Upitane o osobinama koje bi trebale imati nove organizacije u koje bi oni bili spremni uputiti svoje korisnike, navode nekoliko ključnih karakteristika: poznavanje specifičnih potreba osoba s pojedinačnim vrstama poteškoće/invaliditeta, te obučenost osoblja za komunikaciju i rad s njima; osiguranje fizičke pristupačnosti i drugih osnovnih prilagodbi; te pristup zasnovan na prilagodljivosti i razumijevanju prava i potreba osoba s invaliditetom.

(iv) Upitane o kapacitetima koji im nedostaju da bi mogle uspješno pružati pomoć i podršku žrtvama kaznenih djela i prekršaja, organizacije najčešće navode nedostatak poznavanja tog područja, od pravnih aspekata kaznenog i prekršajnog postupka do specifičnih potreba za potporom žrtava kaznenih djela. Shodno tome, zapošljavanje stručnih suradnika, većinom pravne struke, vide kao moguće rješenje ovog nedostatka, a naglašavaju i potrebu za vlastitom edukacijom. To također podrazumijeva i osiguranje fizičkih, odnosno logističkih uvjeta za pružanje tih novih usluga, kao i stabilno financiranje te djelatnosti.

6. Preporuke

Na temelju provedenog istraživanja, dajemo sljedeće preporuke radi unaprjeđenja pristupa pravima iz Direktive o žrtvama za OSI:

1. Kada se radi o kaznenim djelima i prekršajima koji su počinjeni na štetu OSI, žrtve se rijetko odlučuju prijaviti ta djela nadležnim institucijama. Ono što se ističe kao temeljna prepreka za iniciranje odgovarajućih postupaka pred nadležnim tijelima jest ovisnost OSI

žrtava o osobama koje čine kaznena djela i prekršaje na njihovu štetu. *Stoga je potrebno sustavno i dugoročno raditi na izgradnji javno financiranog sustava podrške za OSI koji će toj kategoriji osoba omogućiti egzistencijalnu emancipaciju od osoba čijem su nasilju izložene.* Izgradnja takvog sustava podrške podrazumijeva prije svega da je OSI koje su žrtve kaznenih djela i prekršaja od strane njima bliskih osoba s kojima dijele zajedničko kućanstvo, u slučaju potrebe za tim, dostupan smještaj prilagođen njihovim potrebama. Vodeću ulogu u izgradnji takvog sustava trebale bi odigrati udruge koje se bave promicanjem i zaštitom prava OSI (više o ulozi tih udruga u sustavu podrške v. u preporukama pod toč. 6 i 7).

2. Kada se OSI koje su žrtve kaznenih djela odluče nadležnim institucijama prijaviti kazneno djelo ili prekršaj koji su počinjeni na njihovu štetu ili to učini neka druga osoba ili organizacija, OSI se susreću sa nizom poteškoća koje njihovo sudjelovanje u postupcima kaznenog i prekršajnog pravosuđa čini tegotnijim od istovjetnog sudjelovanje opće populacije. Problemi postoje u sferi fizičkog pristupa nadležnim tijelima *Stoga je potrebno raditi na uklanjanju prepreka koje onemogućuju ili otežavaju fizički pristup OSI policijskim tijelima i tijelima kaznenog ili prekršajnog pravosuđa.*

3. Daljnji problemi postoje u nemogućnosti odgovarajuće komunikacije sa službenicima nadležnih tijela. *Stoga je potrebno raditi na uklanjanju prepreka koje otežavaju mogućnost odgovarajuće komunikacije između OSI i policijskih službenika i službenika kaznenog ili prekršajnog pravosuđa.* Uvažavanje preporuke pod 2 i 3 može voditi imenovanju *koordinatora za osobe s invaliditetom* u nadležnim institucijama. Te bi osobe služile kao središnje kontaktne točke kojima bi se drugi službenici tog tijela mogli obratiti kada imaju određene nejasnoće ili dvojbe oko toga kako omogućiti pristup ili pristupiti OSI. Veliku pomoć u radu takvih koordinatora mogle bi pružiti i udruge OSI, čije bi specifično znanje, s obzirom na specifičnosti pojedinačnih kategorija oštećenja, moglo biti korisno u informiranju žrtava, osiguravanju razumijevanja datih informacija, osiguranju mobilnosti i drugih potrebnih prilagodbi za osobe s invaliditetom, i upućivanju u sustav podrške i pomoći. Bilo bi uputno u ovu svrhu uspostaviti suradnju s MUP-om/Ravnateljstvom policije radi razvoja potrebnih protokola.

4. Uočeno je da u populaciji OSI postoji izrazito niska razina svijesti o pravima žrtava kaznenih djela i prekršaja. *Stoga je potrebno raditi na podizanju informiranosti OSI o pravima koje imaju kao žrtve kaznenih djela ili prekršaja.* Značajnu ulogu u ostvarenju ove preporuke mogu odigrati udruge OSI, koje bi, u suradnji s drugim dionicima, mogle provesti široku kampanju informiranja korisnika o njihovim pravima kao žrtava kaznenih djela i prekršaja. Iz rezultata istraživanja u sklopu projekta ARVID može se zaključiti da oni u pravilu nemaju dovoljno informacija koje bi im omogućile odlučivanje u ovim slučajevima te korištenje prava koja su im zajamčena. Organizacije OSI bi također trebale pronaći načina da vode angažirani dijalog sa svojim korisnicima o ovim pitanjima, budući se pokazalo da one u pravilu ne mogu identificirati žrtve kaznenih djela među

svojim korisnicima, a posljedično nemaju ni sustavnog uvida u njihova iskustva i probleme.

5. Istraživanje je pokazalo da među policijskim službenicima i službenicima kaznenog i prekršajnog pravosuđa ne postoji dovoljno razvijena svijest o tome na koji način pristupiti OSI i u kojoj je mjeri potrebno i poželjno svoje postupanje prilagoditi mogućnostima i potrebama OSI. *Stoga je potrebno među službenicima nadležnih tijela sustavno provoditi edukacije o posebnostima OSI i prilagođenom postupanju prema njima.* Važnu ulogu u provođenju edukacija mogle bi imati udruge OSI, koje bi se trebale aktivno uključiti u informiranje i obuku dionika iz pravosudnog sustava o tome kako komunicirati s osobama s invaliditetom, te o specifičnosti situacije i potrebnim prilagodbama za osobe s pojedinačnim kategorijama invaliditeta. To informiranje i obuka bi imalo važnu ulogu u otklanjanju otpora prema uključivanju osoba s invaliditetom, koji je vjerojatno velikim dijelom uvjetovan nedostatkom spomenutog znanja i iskustva. Pritom svakako treba sustavno isticati zahtjev da se osobama s invaliditetom koje su žrtve kaznenih djela i prekršaja omogući osobno sudjelovanje u postupku, da ih se u tome ohrabri i da se osiguraju svi preduvjeti za njihovo neposredno korištenje prava zajamčenih Direktivom o žrtvama.

6. Istraživanje je pokazalo da se među udrugama koje su dio sustava podrške žrtvama kaznenih djela i prekršaja, kao ni među udrugama OSI, ne posvećuje dovoljna pažnja potrebama žrtava kaznenih djela ili prekršaja koje su OSI. Primjerice, skloništa za žrtve nasilja u obitelji, ionako nedovoljnog kapaciteta, nisu u pravilu ni opremljena za smještaj osoba s invaliditetom. *Stoga je potrebno unutar sustava podrške žrtvama kaznenih djela razvijati svijest o posebnim potrebama OSI koje su žrtve kaznenih djela.* Dugoročno se to može učiniti na način da se udruge OSI aktivnije uključe u sustav podrške žrtvama kaznenih djela i prekršaja. Te bi udruge trebale postupno razvijati svoje kapacitete za pružanje pomoći i potpore korisnicima koji su žrtve kaznenih djela i prekršaja. U početku će, zbog trenutno malog broja slučajeva, biti možda korisno identificirati jednu osobu – koordinatora (i/ili manji ad hoc multidisciplinarni tim) koja će se bolje upoznati s ovom problematikom i služiti kao referentna osoba za ovo područje unutar organizacije. Odluku o tome hoće li biti potrebno dodatno razvijati vlastite kapacitete, ili ova pitanja rješavati proširenjem suradnje sa organizacijama specijaliziranim za pružanje pomoći i podrške žrtvama svaka organizacija može donijeti kada bude imala bolju sliku o potrebama svojih korisnika, stečenu praćenjem vlastite prakse i korištenja ovih usluga. Kao prijelazno rješenje, svakako bi bilo uputno da se *udruge OSI programski povežu s organizacijama civilnog društva okupljenima u Mrežu podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela.* U nedostatku trenutno postojećeg kapaciteta za pružanje pomoći i podrške žrtvama kaznenih djela i prekršaja među svojim korisnicima, korisno bi bilo upućivati ih u tu svrhu organizacijama koje već posjeduju iskustvo i stručnost u ovom području. Suradnja ova dva tipa organizacija mogla bi dovesti do boljeg informiranja žrtava, jer bi im zajednički mogli pružiti sve relevantne informacije na način prilagođen mogućim posebnim potrebama korisnika, te boljeg

upućivanja žrtava, jer bi ih usmjeravali prema njima prilagođenim pružateljima usluga. Kroz ovu suradnju organizacije OSI mogle bi razviti vlastite kompetencije u pružanju pomoći i podrške žrtvama kaznenih djela i prekršaja, ali i podučiti suradne organizacije o specifičnostima rada s osobama s invaliditetom. Dodatna korist za osobe s invaliditetom ostvarila bi se kada bi se dogovorio oblik suradnje koji bi im omogućio da na jednom mjestu i odjednom dobiju potrebne informacije i pomoć, ali i pravni savjet i moguću sekundarnu pravnu pomoć radi informiranog odlučivanja o daljnjim koracima. S obzirom na ograničena sredstva koja se unutar sustava pravosuđa izdvajaju u svrhu održavanja sustava podrške za žrtve kaznenih djela, bilo bi uputno da se u dogradnju tog sustava u odnosu na potrebe žrtava OSI uključi ministarstvo nadležno za poslove socijalne skrbi.

7. Već je ranije istaknuto da postupci unutar kaznenog i prekršajnog pravosuđa nisu u dovoljnoj mjeri prilagođeni OSI te da se u vezi s tim treba raditi na edukaciji nadležnih službenika i OSI. Važnu ulogu u premošćivanju prepreka koje postoje između OSI i institucija i službenika policije i kaznenog i prekršajnog pravosuđa mogu odigrati **udruge OSI**. One već od inicijalnog kontakta OSI s ovim tijelima **mogu biti uključene u postupke pojedinačne procjene OSI žrtava kaznenih djela i prekršaja**, jer vrlo dobro poznaju situaciju u kojoj se nalaze osobe s invaliditetom, imaju njihovo povjerenje, i mogu pružiti pomoć i podršku objema stranama radi što boljeg upravljanja rizicima za žrtvu. **Predstavnici tih udruga mogli bi u značajnoj mjeri preuzeti ulogu osobe od povjerenja**, koja će pratiti OSI u njenim interakcijama s policijom i pravosudnim tijelima. Ova je uloga važna zbog potpore žrtvi, ali može pomoći osigurati aktivno sudjelovanje žrtve u postupku, što i jest osnovna intencija Direktive. Naime, neke od informacija koje smo prikupili ukazuju da pravosudna tijela često izbjegavaju uključiti osobe s invaliditetom, već umjesto toga konzultiraju predstavnike socijalnih službi ili drugih osoba koje zastupaju OSI, s deklariranom namjerom da ih se poštedi dolaska na sud ili u državno odvjetništvo. To je suprotno duhu i slovu Direktive, ali i Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.